

מצד זה

עמוס לויתן

מוספים, ספרים, אירועים

השיר מסתיים בשני הבתים הבאים: "עצי הזית אינם עוד. ימים רבים / השחתו / מפני האדם / לא מהם אוכל בשנה הבאה שבעה זיתי / סגולה בוקר בוקר / כנגד המלחמה" (עמ' 45). "שבעה זיתי סגולה בוקר בוקר", אומר לאור, מזכיר את מנהג האמהות לתת אותם בזמן מחסור, כשווי ערך לביצה אחת. עצים אלה (שהם גם מסמלי השלום - וזאת שוכח לאור לציין) "אינם עוד מפני האדם", שהשחיתם. מצדי אוסיף, מה שלא נאמר במאמר, כי השחתה זאת, בידי "האדם הישראלי", היא, כזכור, בניגוד לכללי המלחמה של המקרא, כפי שמובא במוטו לשיר.

יש בספר פרק אחד נוסף, שלאור אינו מזכיר, והוא פרק שירי אהבה "אלה הדברים" החותם אותו. פרק יפה מאוד בעיני של שירי אהבה לאשה (ולארץ?) ההולכת ומתבגרת ומבשילה משיר לשיר ומשנה לשנה, במשך חמישים שנה ויותר, אם השיר ('ענבים') אינו מכונב בעניין זה: "ירח צהוב של חמישים ואחת זורה על / שתיקתנו השרועה על גבה / אחר כך צליתך מול פני / אחר כך היא מחוללת את דמי / אחר כך שאגתו / אחר כך רק / את" (עמ' 69). דווקא על רקע זה, ועל רקע הספר כולו של שירה ערכית מאוד, הפתיע אותי בשובבותו הדיונסית השיר 'אל תסתכלי?' המספר כיצד כל זה התחיל: "תחילה ראיתי את ירכיך / במכנסיים קצרים / ונפעמתי // כשהרמתי ראשי נכבשתי / לפניך / לחיוכך // מה שיש בך ידעתי / לאט לאט / מאז ועד היום // אבל הקנקן היה תחילה" (עמ' 71).

כמה יפה! "לא הבל החן ושקר היופי", כפי שנוהגים טהרנים למיניהם לומר. אלא "ורחל היתה יפת תואר ויפת מראה", כמו שהתרשם יעקב אבינו, וגם יעקב-שי שביט.

קנקן מלא

ניתוח יפה של השיר 'מצור' בספרו של יעקב-שי שביט כל נחלי נמשכים מן הים והים עודנו מלא (הקיבוץ המאוחד, 2006) מציע יצחק לאור במאמרו ב'הארץ' (15 בדצמבר). במאמר על הספר שבו ניתח בעיקר שיר יחיד זה, עמד על כמה מסגולותיו השיריות הבולטות של מחברו: עברית עשירה, בקיאות גדולה בלשון המקורות, יכולתו לשלב שפה "גבוהה" ו"נמוכה" ולצקת את כל אלה יחד ב"שיר עדין מאוד על האינתיפאדה". כמוטו לשיר משמש פסוק מספר דברים (כ' 19): "כי האדם עץ השדה לבוא מפניך במצור". והשיר עצמו פותח בתיאור טריוויאלי לכאורה של קניית זיתים (שהיתה או לא היתה): "חמש צנצנות של זיתים כתושים וכבושים / שני קילוגרמים שני קילוגרמים באחת / זיתים כבושים ממסיק אוקטובר / אפס שלוש בארץ זית שמן / שלוש שנים לאחר הרעש".

לאור מצביע על הלשונות "זיתים" ו"קילוגרמים" כעל עירוב שפה גבוהה ונמוכה ועל הביטוי "שני קילוגרמים, שני קילוגרמים באחת", כמאזכר את העלייה לתיבת נוח. הזיתים הללו הם "ממסיק אוקטובר אפס שלוש... שלוש שנים לאחר הרעש", כלומר מאינתיפאדה 2003, שלוש שנים לאחר "הרעש" בשנת 2000, שהיא גם שנת המאורעות של ערביי ישראל. וכמובן הביטוי המקראי "רעש", המשתמע לכמה פנים.

וישק ויבך

הנשיקה הראשונה בין גבר לאשה המתוארת בתנ"ך היא נשיקת יעקב לרחל כמסופר בבראשית (כ"ט): "ויגש יעקב ויגל את האבן מעל פי הבאר וישק (וישקה) את צאן לבן אחי אמו; וישק יעקב לרחל וישא את קולו ויבך". חכמים התלבטו בשאלה מדוע בכה יעקב לאחר נשיקתו לרחל; יש אמרו מהתרגשות, יש אמרו משום שרחל הזכירה לו את דמות אמו (היא היתה בת אחי אמו), יש אמרו משום שידע שהיא עתידה למות לפניו, וכדומה. מאיר שלו (שלמדורו בידיעות אחרונות' 2.2.07 אני חב את השורות אלה), סבור שהיה זה חלק מתוכנית חיזור מתוחכמת של יעקב שהוא מסבירה שם לפרטיה.

יש מוסיפים שיעקב בכלל היה מנשק גדול, הוא נשק ללבן דודו, נשק לעשו אחיו, נשק לאפרים ולמנשה בניו של יוסף, וכמובן לרחל. דעת חכמים דווקא היתה נוחה מנשיקותיו לדבריהם, התורה מצדדת במתן ביטוי לרגשותיו של אדם ומעדיפה זאת על הדחקתם.

אם כן, לשאלה מדוע בכה יעקב, אני מבקש להוסיף השערה משלי: יעקב בכה משום שראה ברות הקודש כי בעוד כמה אלפי שנים, בייג' בחודש שבט שנת תשס"ז, עתידה התביעה במדינת ישראל, בימי בית שלישי בפסק דין כוחני של הוועדה חיותה כוחן, ראש ההרכב להכריז על נשיקתו לרחל, אמנם בלא הסכמה, כעל "מעשה מגונה ועברה פלילית".